

Inkomenseffecten van arbeidstijdverkorting

DRS. A. BAKHOVEN – DRS. M. VAN SCHAAIJK*

Arbeidstijdverkorting leidt tot uiteenlopende effecten op de inkomensverdeling. In sommige huishoudens treedt een verlaging van het inkomen op voor zover arbeidstijdverkorting gepaard gaat met looninlevering; in andere neemt het inkomen toe, met name voor categorieën die dank zij de arbeidstijdverkorting werk vinden. In dit artikel worden eerst de macro-economische effecten van een éénmalige arbeidstijdverkorting met 5% gepresenteerd; vervolgens de effecten op de verdeling van individuele resp. huishoudinkomens. De conclusie is dat arbeidstijdverkorting per saldo een nivellerend effect heeft op de verdeling van huishoudinkomens. Deze nivellering kan omslaan in een denivellering wanneer er ten gevolge van de arbeidstijdverkorting schaarste gaat ontstaan aan bepaalde categorieën hooggekwalificeerde werknemers, hetgeen gepaard gaat met een inkomensstijging voor deze groepen.

Inleiding

Aan arbeidstijdverkorting (ATV) zijn, naast meer vrije tijd voor werkenden, een aantal voordelen verbonden. Te denken valt aan:

- meer werkgelegenheid in arbeidsjaren (niet in arbeidsuren), althans onder bepaalde voorwaarden, die in de volgende paragraaf nog aan de orde zullen worden gesteld;
- een lagere werkloosheid en een geringere kans om werkloos te worden;
- lagere collectieve lasten (in samenhang met een lagere werkloosheid);
- wellicht een verlaging van de gemiddelde loonsom per werknemer als bij herbezetting van vrijkomende arbeidsplaatsen gebruik wordt gemaakt van relatief jonge en dus goedkope arbeidskrachten, en;
- toename van het inkomen van diegenen die dank zij ATV werk vinden.

Uiteraard brengt ATV ook nadelen met zich mee:

- hogere arbeidskosten voor zover de looninlevering achter zou blijven bij de daling van de arbeidsproductiviteit per arbeidsjaar;
- hogere kapitaalkosten indien de tijd dat machines worden gebruikt, wordt verkort; en
- last but not least het inkomensoffer dat huishoudens gemiddeld moeten brengen.

Dit artikel richt zich op de inkomenseffecten van ATV, in het bijzonder op de verandering van de inkomensverdeling van huishoudens. Naar verwachting zal het gemiddelde inkomen van huishoudens dalen. Voor een karakterisering van het inkomenseffect is echter niet alleen dit gemiddelde relevant, maar ook de spreiding.

Het artikel is als volgt ingedeeld. In paragraaf 2 wordt eerst de macro-context besproken waarbinnen de ATV wordt behandeld. Hierbij wordt aangesloten bij één van de varianten die is uitgewerkt in de studie van Bakhoven en Jansen 1). De macro-berekeningen geven inzicht in het gemiddelde koopkrachtverlies per gezin dat optreedt de hantering van een aantal nader gespecificeerde veronderstellingen. In paragraaf 3 wordt ingegaan op de inkomenseffecten voor de categorieën die dank zij ATV werk vinden. In paragraaf 4 worden die effecten op de inkomensverdeling van inkomensstrekkers en van huishoudens berekend. Deze verdelingen worden gekarakteriseerd in één getal, de Theil-coëfficiënt.

De macro-context

Deze beschouwing heeft betrekking op de effecten na vier jaar van gemiddeld 5% ATV voor werknemers bij bedrijven en overheid. Voor zelfstandigen is geen arbeidstijdverkorting aangenomen. Voor de boeren, wier arbeidstijd hoofdzakelijk wordt bepaald door de aard van het productieproces, lijkt het onwaarschijnlijk dat zij de werknemers met betrekking tot ATV op middellange termijn kunnen volgen. Gegeven de moeilijke financiële positie van het kleinbedrijf zal hetzelfde gelden voor de in dit bedrijf werkende zelfstandigen.

De omvang van de effecten van ATV wordt mede bepaald door een vijftal veronderstellingen, die uitvoerig zijn besproken in de studie van Bakhoven en Jansen. De gemaakte veronderstellingen worden hieronder samengevat.

De machinetijd

In bedrijven waarin met zware machines wordt gewerkt, d.w.z. in bedrijven waarin de toegevoegde waarde maar voor een klein deel uit loon bestaat, zal ATV niet leiden tot machinetijdverkorting. Hetzelfde geldt voor bedrijven waarin gedurende vaste tijden wordt gewerkt, zoals in ziekenhuizen, landbouw en openbaar vervoer.

In de overige bedrijven zal de band tussen arbeidstijd en machinetijd niet worden losgelaten. Hierbij is van belang dat in deze bedrijven met een relatief lage kapitaalcoëfficiënt de gereduceerde capaciteit, voor zover nodig, door te investeren weer gemakkelijk kan worden afgestemd op de afzetmogelijkheden.

Structurele arbeidsproductiviteit per arbeidsuur

Aangenomen is dat alléén in bedrijven waarin de machinetijd wordt teruggebracht, een (extra) structurele productiviteitsverbetering per arbeidsuur kan worden gerealiseerd van 20% van de arbeidstijdverkorting. Dit is mogelijk door de daling van de arbeids- en machinetijd te concentreren in perioden waarin de bedrijfsbelasting relatief klein is.

*) De auteurs zijn werkzaam bij het Centraal Planbureau.

1) A. Bakhoven en C. Jansen, *Het belang van veronderstellingen bij de berekening van de macroeconomische effecten van herverdeling van arbeid*, *Kwantitatieve Methoden*, mei 1984. CPB-overdruk nr. 180.

Het arbeidsaanbod

Met betrekking tot het arbeidsaanbod is ten eerste verondersteld dat voldoende passend arbeidsaanbod voorhanden zal zijn. Deze veronderstelling lijkt meer voor de hand te liggen dan zij in werkelijkheid is. Ondanks de hoge werkloosheid bestaat in sommige hooggekwalificeerde beroepen nog steeds een aanbodtekort. De figuur geeft een beeld van de ongelijke verdeling van de werkloosheid. In deze figuur is voor 100 categorieën werkzoekenden, verdeeld naar leeftijd, opleidingsniveau en geslacht, het percentage werkzoekenden uitgezet tegen de loonhoogte van de werkenden per categorie. Uit de figuur blijkt dat de werkloosheid het hoogst is bij categorieën die, als ze werk hebben, een laag loon krijgen. Bovendien kan de geringe bereidheid van Nederlandse werknemers om in continuïdient te werken voor het aanbod nog een beperkende factor zijn.

Het is duidelijk dat deze veronderstelling alleen opgaat voor een ten opzichte van de werkloosheid matige omvang van de ATV van 5% na vier jaar of een geringere ATV. Bij een in snel tempo doorgevoerde ATV van grotere omvang is de kans op het optreden van bottlenecks op delen van de arbeidsmarkt groot.

Ten tweede is verondersteld dat de door ATV opgeroepen extra vraag naar arbeid een „encouraged-worker“-effect zal hebben ten bedrage van 20% van de extra vraag. Deze laatste veronderstelling is met grote onzekerheid omgeven. Gegeven het grote belang van deze veronderstelling voor de effecten op de inkomens- en welvaartsverdeling is in paragraaf 4 ook een alternatieve veronderstelling behandeld waarbij het „encouraged-worker“-effect niet 20 maar 40% bedraagt 2).

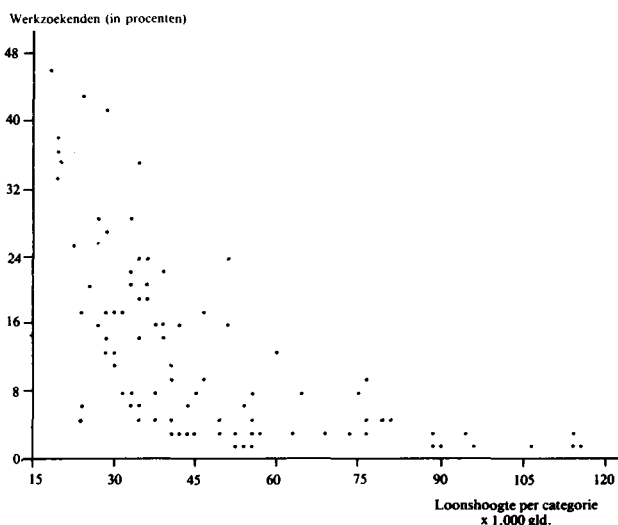
Looninlevering

Aangenomen is dat voor zover ATV niet wordt opgevangen door een structurele verhoging van de arbeidsproductiviteit per arbeidsuur, deze gepaard gaat met een evenredige verlaging van het reële loon. Met name in de kring van werkgevers wordt deze aanname als optimistisch bestempeld 3). Verondersteld is dat de verlaging van het loon leidt tot een evenredige verlaging van de gemiddelde sociale-zekerheidsuitkeringen.

Financieringstekort collectieve sector

Dit tekort is constant verondersteld, hetgeen inhoudt dat lagere uitkeringen leiden tot een verlaging van de collectieve lasten, waarbij gekozen is voor verlaging van de lasten voor gezinnen.

Figuur. Verband tussen werkzoekenden in procenten van het arbeidsaanbod (in september 1983) en loonhoogte (van 1979) voor 100 categorieën met verschillende leeftijd, opleidingsniveau en geslacht

Bron: eigen berekening op basis van CBS, *Loonstructuuronderzoek 1979* en gegevens van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

Herbezetting bij de overheid

Deze is gesteld op 100%.

Effecten na vier jaar.

Uit tabel 1 kan worden afgeleid dat 5% ATV bij bedrijven leidt tot ca. 2% meer werkgelegenheid (bij de overheid tot 5%). Het productieverlies is gering, zodat die ATV bij bedrijven voor ca. 2% wordt opgevangen door een verhoging van de arbeidsproductiviteit. Hiervan is 1% structureel; de rest hangt samen met een betere benutting van het arbeidspotentieel. Dit laatste betekent een verbetering van de winstpositie van bedrijven.

Het inkomensoffer van huishoudens bedraagt gemiddeld ca. 3/4%.

Tabel 1. Macro-economische effecten (na vier jaar) van een éénmalige ATV met 5%.

	Niveauperanderingen t.o.v. centrale projectie
Loonsom per werknemer (%)	-4 à -3,5
Prijspeil particuliere consumptie (%)	0,5 à 1
Reëel vrij beschikbaar huishoudinkomen (%)	-1 à -0,5
Volume particuliere consumptie (%)	-0,5 à 0
Volume investeringen bedrijven excl. woningen (%)	4,5 à 5
Volume goederenuitvoer (%)	-1
Productievolume bedrijven (%)	-0,5 à 0
Arbeidsproductiviteit per arbeidsjaar (%) w.v structureel a) (%)	-2,5 -4
Werkgelegenheid bedrijven - arbeidsjaren (%)	2
- arbeidsuren (%)	-2,5 à -2
Werkloosheid (x 1.000 arbeidsjaren)	-90
Saldo lopende rekening (%) nni	-0,5
Collectieve-lastendruk (%) nni	-2 à -1,5

a) 5% ATV minus 1% structurele verhoging arbeidsproductiviteit per uur.

De effecten van ATV op de inkomensverdeling

In paragraaf 2 is gesproken over gemiddelde inkomensoffers. In deze paragraaf wordt de veronderstelling ingevoerd dat voor alle werknemers en uitkeringsgerechtigden het procentuele bruto-inkomensoffer gelijk is.

De netto inkomensverdeling van werknemers verandert nauwelijks of niet door de bruto looninlevering voor ATV, een gevolg van het feit dat een bepaalde loonsverlaging in procenten van het bruto loon op alle inkomensniveaus een ongeveer gelijk effect in procenten van het netto loon oplevert (1% bruto verlaging levert grofweg 0,6% netto verlaging op. De hogere inkomens kennen meer progressie, maar tevens bedraagt voor die groep het netto inkomen een lager percentage van het bruto inkomen). Vervolgens wordt verondersteld dat de verlaging van collectieve lasten proportioneel naar inkomenshoogte wordt aangewend en dat de inkomens van uitkeringsgerechtigden zodanig worden aangepast dat zij hetzelfde procentuele netto inkomensoffer brengen als werkenden. De looninlevering en verlaging van collectieve lasten leidt dan niet tot een verandering in de inkomensverdeling.

ATV levert, behalve de genoemde met de looninlevering en collectieve-lastenverlaging samenhangende generieke koopkrachtdaling, ook positieve koopkrachteffecten op. Een aantal personen zal immers dank zij ATV een baan krijgen. Dat levert voor de betrokkenen een – vaak aanzienlijke – stijging van het netto inkomen op. In tabel 2 wordt voor verschillende categorieën langdurig werklozen aangegeven welke netto inkomensmutatie ze ondervinden als ze werk krijgen. De tabel geeft maxi-

2) Een „encouraged-worker“-effect van 20% komt overeen met de bevindingen van J. J. Siegers in: *Arbeidsduurverkorting en het arbeidsaanbod door gehuwde vrouwen*, Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Den Haag, november 1983.

3) Zie bij voorbeeld W. Bremer, F. J. Jansen en K. Kok, *Arbeidsduurverkorting in het bouwbedrijf - onderzoek onder hoofdaannemersbedrijven in de bouw*, Economisch Instituut voor de Bouwnijverheid, Amsterdam, 1984.

Tabel 2 Koopkrachtmutatie die personen met een bijstandsuitkering a) thans ondervinden als ze werk vinden (in procenten)

	Minimum-lonen	Personen met hetzelfde bruto loon als de modale werknemer
Jongere 16 jaar	+ 140 à 364 b)	
Jongere 17 jaar	+ 175 à 430 b)	
Jongere 18 jaar	+ 0 (106 c)	
Jongere 19 jaar	+ 10 (130)	
Jongere 20 jaar	+ 26 (112)	
Jongere 21 jaar	+ 36	
Jongere 22 jaar	+ 37	
Alleenstaande	+ 34	+ 74
Gehuwde zonder werkende partner	0	+ 28 d)
Eén van tweeverdieners	+ ∞ e)	+ ∞ e)

- a) Voor thuiswonende jongeren kinderbijslag.
 b) De kinderbijslag per kind varieert met het aantal kinderen per gezin.
 c) Tussen haakjes thuiswonende jongeren.
 d) Berekend exclusief kinderbijslag.
 e) Exclusief effect alleenverdienerstoelag op huishoudinkomen.

Tabel 3. Werklozen maart-mei 1981

	Aantallen werklozen x 1.000	Aandeel categorie in totaal	Werklozen in procenten van het aanbod
Mannen en vrouwen 15-19 jaar	74,3	38	18,6
Mannen en vrouwen 20-24 jaar	87,5		10,0
Ongehuwden > 24 jaar	121,6	29	8,7
Gehuwde mannen > 24 jaar	76,8	18	3,5
Gehuwde vrouwen > 24 jaar	64,1 a)	15	9,6
Totaal	424,3	100	7,7

a) Waarvan 45,5 behorende tot de beroepsbevolking van minder dan 20 uur per week.

Bron: CBS, *Sociale Maandstatistiek*, april 1983. Deze gegevens zijn gebaseerd op de Arbeidskrachtentelling 1981. Daarin wordt een werkloosheidsdefinitie gehanteerd die iets afwijkt van de gebruikelijke definitie van de geregistreerde werkloosheid.

mum effecten. Voor personen die nog niet zo lang werkloos zijn en een WW- of WWV-uitkering ontvangen is het effect veelal minder.

De spectaculairste koopkrachtstijging doet zich voor bij thuiswonende jongeren en gehuwde vrouwen die werk vinden. (Voor de laatste categorie stijgt de koopkracht veelal van nul naar iets, d.w.z. een oneindig grote procentuele mutatie.) Dat zijn tevens de groepen met het relatief hoogste werkloosheidspercentage, zie tabel 3.

In de figuur is al aangegeven dat de werkloosheidspercentages het hoogst zijn bij categorieën die – als ze werk hebben – een laag loon verdienen. Dat betekent dat een vermindering van de werkloosheid – zeker bij een proportionele afname onder de verschillende werkloosheidscategorieën – leidt tot minder ongelijkheid in de inkomensverdeling. Het is waarschijnlijk dat de werkloosheid onder verschillende categorieën proportioneel zal dalen. Er blijkt nl. een tendens te bestaan tot stabiele werkloosheidsverhoudingen tussen categorieën. Zo was ondanks de verdrievoudiging van de werkloosheid van 1979 tot 1983 weinig veranderd in het patroon van de werkloosheid naar opleidingsniveau. Ook de verhouding van de werkloosheidspercentages van mannen van oudere leeftijd, van middelbare leeftijd en van jongeren varieerde in de na-oorlogse periode weinig bij verandering in het werkloosheidsniveau, bijzondere ontwikkelingen als samenhangend met verandering in minimum jeugdloon en invoering van de WAO daargelaten.

Bij ATV mag men verwachten dat de werkgelegenheid, en dus de inkomens, met name de lagere, zullen stijgen. Dat heeft een nivellerend effect op de inkomensverdeling van inkomensstrekkers.

Daarnaast is er ook een denivellerend effect. Voor sommige categorieën (voornamelijk in de hogere-loongroepen), kan door ATV schaarste ontstaan met een opwaarts effect op hun loonpeil (zie paragraaf 2).

ATV roept dus een gevarieerd aantal inkomenseffecten op 4). In de volgende paragraaf wordt gezien wat voor effect men daarvan per saldo mag verwachten op de inkomensverdeling van huishoudens.

Effecten van ATV op de verdeling van huishoudinkomens

In deze paragraaf worden de effecten van ATV op de verdeling van huishoudinkomens berekend, in het bijzonder de effecten die samenhangen met de grotere werkgelegenheid. De overige effecten zijn bij de gehanteerde veronderstellingen van lonen, uitkeringen, belastingen en premies verwaarloosbaar van omvang.

De werkgelegenheid zal – gegeven onze veronderstellingen – ten gevolge van ATV met 115.000 arbeidsjaren stijgen. Deze stijging wordt gerealiseerd door een vermindering van de werkloosheid met 90.000 en extra arbeidsaanbod (ten gevolge van het „encouraged-worker“-effect) met 25.000. Zoals in de vorige paragraaf is vermeld, kan worden aangenomen dat een vermindering van de werkloosheid met 90.000 arbeidsjaren, proportioneel verdeeld zal zijn over de werkloosheidscategorieën ongehuwden, gehuwde mannen en gehuwde vrouwen. Verondersteld is dat het extra arbeidsaanbod hoofdzakelijk kan worden toegerekend aan gehuwde vrouwen. Daarbij is ervan uitgegaan dat bij gehuwde vrouwen het werkgelegenheidseffect in personen gemeten 20% hoger is dan in arbeidsjaren. Wat betreft ongehuwden en gehuwde mannen is verondersteld dat de personen die werk vinden, een loon verdienen tussen het minimum en het modaal loon. Bij de gehuwde vrouwen die werk vinden is dezelfde inkomensverdeling gehanteerd als bestaat bij de reeds werkende gehuwde vrouwen.

De inkomensverdeling van inkomensstrekkers verandert bij ATV om drie redenen:

- een aantal inkomensstrekkers die als werklozen veelal een laag inkomen hadden, vindt werk en ziet zijn inkomen stijgen. Daardoor wordt de inkomensverdeling van inkomensstrekkers minder ongelijk (regel a in de eerste kolom van tabel 4);
- een aantal gehuwde vrouwen dat geen werk buitenshuis, en dus geen eigen inkomen had, vindt werk en een inkomen. Zij gaan daarmee deel uitmaken van de inkomensstrekkers. Aangezien ze veelal een laag inkomen hebben, neemt daardoor de ongelijkheid in de inkomensverdeling van inkomensstrekkers toe. (Uiteraard is er een afname in de ongelijkheid in de verdeling wanneer daarin ook de nul-inkomens zijn opgenomen.);
- door ATV zal er aan bepaalde categorieën arbeid schaarste kunnen ontstaan met een opwaarts effect op hun loonpeil, of althans minder loonlevering voor ATV. De effecten daar-

Tabel 4. Ongelijkheidscoëfficiënten a) van de netto inkomensverdeling van inkomensstrekkers en de netto verdeling van huishoudinkomens

	Netto inkomensverdeling inkomensstrekkers	Netto verdeling van huishoudinkomens
	Theil-coëfficiënt in procenten	
Basis	14,22	10,79
Verandering in de Theil-coëfficiënt bij ATV door:		
1. meer werkgelegenheid ongehuwden en gehuwde mannen	- 0,16	- 0,18
2. meer werkgelegenheid gehuwde vrouwen	+ 0,16 b)	+ 0,04
3. 1 + 2	0	- 0,14

a) Theil-coëfficiënten. De Theil-coëfficiënt (T) is gelijk aan:

$$T = \frac{K}{n} \sum_{i=1}^K y_i \ln y_i / n_i$$

y_i = inkomen in klasse i in procenten van het totale inkomen;

n_i = aantal inkomensstrekkers resp. huishoudens in klasse i in procenten van het totaal aantal inkomensstrekkers resp. huishoudens;

K = aantal onderscheiden klassen.

b) Het effect zou qua teken omslaan indien ook de nul-inkomens in de beschouwing zouden worden betrokken.

4) Zie ook H. de Groot, C. de Haan en E. Pommer, *Een algemene arbeidsduurverkorting met 10%*, SCP cahier, nr. 30, Rijswijk 1982. Daar-in worden inkomenseffecten onder veronderstelling van 100% herbezetting berekend.

Tabel 5. Wijzigingen in de inkomens- en welvaartsverdeling bij hoger arbeidsaanbod of denivellering

Veranderingen in de Theil-coëfficiënt door:	Netto inkomensverdeling inkomensstrekkers	Netto inkomensverdeling huishoudens
ATV conform tabel 4	0 a)	-0,14
20% extra arbeidsaanbod	+0,15 a)	+0,08
Extra denivellering	+0,10	+0,09

a) Zie noot b tabel 4.

van zijn moeilijk in kaart te brengen. Ter illustratie – en niet meer dan dat – zijn in tabel 5 de effecten gepresenteerd van een netto inkomensverhoging van 1% van de inkomensstrekkers op anderhalf maal het niveau van modaal en hoger.

Om de effecten op de huishoudinkomensverdeling te kunnen kwantificeren is het nodig de inkomens van inkomensstrekkers per huishouden samen te voegen tot huishoudinkomens.

ATV werkt op verschillende manieren door in de inkomensverdeling. De inkomensstijging die alleenstaanden en gehuwde mannen die werk vinden ondervinden, leidt tot minder ongelijkheid in de huishoudinkomensverdeling. Daarentegen leidt de toename van de dubbele inkomens tot een grotere ongelijkheid van de verdeling van huishoudinkomens. (De kwestie van de nulinkomens speelt hier niet 5.) Per saldo leidt de inkomensverbetering die de toename van werkgelegenheid voor betrokkenen met zich meebrengt tot een geringere ongelijkheid in de huishoudinkomensverdeling.

In tabel 5 zijn nog de effecten op de persoonlijke en de huishoudinkomensverdeling behandeld van twee alternatieve veronderstellingen. De eerste heeft betrekking op het „encouraged-worker“-effect. Berekend zijn de gevolgen indien dit effect niet 20%, zoals in paragraaf 2 is verondersteld, maar 40% bedraagt van de extra vraag naar arbeid. De tweede variant heeft betrekking op denivellering (3/4% netto inkomensstijging voor inkomensstrekkers op het niveau van anderhalf maal modaal en hoger). Deze denivellering kan optreden, zo hebben wij reeds vermeld, indien door ATV schaarste gaat ontstaan bij hoger gekwalificeerd (hoger betaald) personeel.

Conclusie

Naar verwachting leidt arbeidstijdverkorting (ATV) tot een verlaging van het gemiddelde gezinsinkomen. Voor een karakterisering van de inkomenseffecten is echter niet alleen dit gemiddelde relevant maar ook de spreiding.

Voor zover ATV leidt tot een vermindering van de werkloosheid zal de verschuiving van inkomens naar voormalige werklozen per saldo een nivellerend effect hebben op de huishoudinkomens. Indien echter ATV in een grote omvang en in een snel tempo wordt doorgevoerd, kan er op deelmarkten van de arbeidsmarkt schaarste ontstaan, waardoor op die deelmarkten de lonen gaan stijgen. In dat geval moet rekening worden gehouden met de mogelijkheid dat ATV een denivellerend effect op de huishoudinkomens heeft. Hetzelfde geldt voor een sterk extra arbeidsaanbod.

A. Bakhoven
M. van Schaaijk

5) Bij deze conclusie dat een toename van dubbele inkomens tot een scheve verdeling van huishoudinkomens leidt, past een statistische kanttekening. Deze is geplaatst in de bijlage.

Appendix

Statistische kanttekening

De voorgaande berekeningen zijn gebaseerd op de inkomensstatistiek van het CBS 1). Daarbij hebben we gewerkt met de inkomensverdeling exclusief zelfstandigen. We hebben immers

voor zelfstandigen en hun medewerkende partners geen arbeidstijdverkorting aangenomen. Onder de gegeven veronderstellingen leiden berekeningen op basis van deze statistiek tot de conclusie dat de toename van het aantal gehuwde vrouwen met een eigen inkomen een denivellerende invloed heeft op de huishoudinkomensverdeling.

Wij stellen ons hier de vraag of die conclusie nuanceren behoeft gelet op het gehanteerde statistische materiaal. Immers, Odink e.a. 2) vonden op basis van de inkomensstatistiek van het CBS voor 1975 dat het arbeidsinkomen van de gehuwde vrouw enige nivellerende werking heeft op de inkomensongelijkheid van alle echtparen. Die conclusie is door De Kam e.a. 3) bestreden: zij vonden op basis van het *Aanvullend Voorzieningsgebruik Onderzoek 1979* (AVO 1979) juist een denivellerende invloed van arbeidsparticipatie van gehuwde vrouwen. Zij wezen er daarbij op dat in de door Odink e.a. gehanteerde data de vele lage inkomens van gehuwde vrouwen van zelfstandigen een belangrijke rol spelen. De statistiek van de personele inkomensverdeling is immers gebaseerd op fiscale data.

Het komt ons voor dat hun verschil in uitkomst daarnaast ook verband zou kunnen houden met het feit dat de data op verschillende jaren betrekking hebben: de beroepsbevolking van gehuwde vrouwen nam in de periode 1975-1979 immers met 21% toe. Van belang is overigens ook welke huishoudinkomensverdeling men voor ogen heeft bij de discussie over de invloed van de inkomens van de werkende gehuwde vrouwen. De huishoudinkomensverdeling van de *echtparen met twee verdienende partners* (dus niet van alle huishoudens) wordt ongelijker als men de inkomens van de gehuwde vrouwen daaruit weglaat. Op die huishoudinkomensverdeling heeft de arbeidsparticipatie van gehuwde vrouwen een nivellerende invloed. (Althans op basis van de inkomensstatistiek van het CBS. De Kam e.a. vinden op basis van het AVO 1979 geen nivellerend effect.) Op de huishoudinkomensverdeling van *echtparen* (alleenverdieners en dubbelverdieners te zamen) exclusief zelfstandigen heeft de arbeidsparticipatie van gehuwde vrouwen echter een denivellerend effect. (Odink e.a. die de zelfstandigen meenemen in hun berekeningen, vinden hier een licht nivellerend effect.) Op de huishoudinkomensverdeling van *huishoudens inclusief alleenstaanden* (waaronder veel jeugdigen met een laag inkomen) heeft de participatie van gehuwde vrouwen uiteraard een grotere denivellerende invloed.

Theilcoëfficiënten huishoudinkomensverdeling a), 1980 (exclusief zelfstandigen)

	%
Tweeverdieners echtparen	4,9 (5,7) b)
Echtparen (eenverdieners + tweeverdieners)	6,6 (6,2)
Echtparen + alleenstaanden	10,8 (9,3)

a) Berekend op basis van globale klasse-indeling.

b) Tussen haakjes bij weglating van de inkomens van de gehuwde vrouwen.

We wijzen er op dat onze berekeningen gebaseerd zijn op een aantal globale veronderstellingen. Zo is aangenomen dat de inkomensverdeling van gehuwde vrouwen die dank zij arbeidstijdverkorting werk vinden gelijk is aan die van de gehuwde vrouwen die reeds inkomen uit arbeid hadden. Voorts is een nogal ruwe klasse-indeling gehanteerd. De resultaten van onze berekeningen dienen daarom te worden gezien als globale indicatie en zeker niet als exacte raming.

Voorts moet worden gewezen op het feit dat we hebben gewerkt met een ongestandaardiseerde huishoudinkomensverdeling. Er is niet gecorrigeerd voor het verschijnsel dat de reële bestedingspositie van een huishouden mede wordt bepaald door de huishoudgrootte, het aantal volwassenen en kinderen per huishouden.

1) CBS, *De personele inkomensverdeling 1980*, 1984.

2) J.G. Odink en H.A. Pott-Buter, *Echtparen met dubbele inkomens*, *ESB*, 12 augustus 1981.

3) C.A. De Kam, E.J. Pommer en C.J. Wiebrens, *Dubbel en dwars: over dubbele inkomens in 1979*, *ESB*, 19 september 1982.